

MÜASIR AFROAMERIKAN İDENTİKLİYİ VƏ MƏDƏNİYYƏT

UOT 81

Pərvanə Mahir qızı İsmayılova

Azərbaycan Dillər Universitetinin doktorantı

ORCID: 0009-0000-4046-6452

E-mail: ism.parvana@gmail.com

Açar sözlər: afroamerikalı, afroamerikan ingilis variantı, mədəniyyət, irqi, termin**Ключевые слова:** афроамериканец, афроамериканский английский, культура, раса, термин**Key words:** afroamerican, afroamerican english, culture, race, term

Afroamerikalılar tarix boyu ABŞ-da və dünyanın başqa yerlərində istər siyasi istərsə də sosial həyatda mühüm rol oynamışlar. Afroamerikalılar tarixdə qul ticarətindən başlayaraq daim öz hüquq və azadlıqları uğrunda mübarizə apararaq, fərqli mədəniyyətləri özlərində birləşdirərək zəngin irs yaratmışlar. Çağdaş dövrümüzdə afroamerikalılar həm mədəni, həm də sosial sahələrdə mühüm fəaliyyətlər göstərmişlər.

1980-ci illərdə afroamerikan termini, şifahi şəkildə söz vasitəsilə ölkə daxilində və qaradərili icmalarda populyarlaşdı və nəhayət, Cessi Cekson 1988-ci ildə bu termini milli auditoriya qarşısında açıq şəkildə istifadə etdikdən sonra əsaslı surətdə geniş istifadə olundu. Daha sonra əsas media orqanları da bu anlayışı qəbul etdilər. Və belə demək yerinə düşərki afroamerikan termini Cessi Cekson tərəfindən populyarlaşdı. XVIII və XIX əsrlərdə istifadə olunmuş terminlər Afrika kökənli amerikalıların təsvirini daha çox dəri rənginə (məsələn, rəngli, rəngli şəxs və ya zənci kimi) uyğun istinad edirdi. Afroamerikan termini əvvəllər Markus Qarvey, W. E. B. Du Bois və Corc Padmore kimi görkəmli Afrika mütəfəkkirləri tərəfindən pan-afrikanizm kimi ifadə olunmuşdu. Eyni zamanda afrosianizm termini və digər versiyalar da nadir hallarda istifadə olunurdu. [1, s. 86], [2]

Afroamerikalılar tarix ərzində çox mübariz və həlledici yol keçmişlər. 1990-cı illərdə və 21-ci əsrin ilk onilliyində aparılan sorğulara əsasən, afroamerikalılara qarşı irqi ayrı seçkilik və önyarqılıq yaranmışdı. Məhz bu səbəbdən də onlara ayrıca heç bir üstünlük verilmirdi.

Qara qul ticarəti və köləlik dövrü afroamerikalıların həyatının başlanğıc mərhələsi hesab olunur. Afroamerikalılar tarixdə ilkin dövrlərdə əsasən kölə olaraq gətirilmişlər. XVII əsrdən XIX əsrin ortalarına qədər, Afrikadan minlərlə insan ABŞ-a kölə olaraq gətirilirdi. Köləlik statusu onlara sərbəst hüquq və azadlıq vermirdi, amma buna baxmayaraq, onlar öz mədəniyyətlərini, adət və ənənələrini qoruyub saxlayaraq, ABŞ cəmiyyətinin inkişafına böyük təsir göstərirdilər.

Köləlik əsasən ABŞ-da cənubda geniş yayılmışdı və bu dövrdə afroamerikalılar əkinçilik sahələrində işləyirdilər, xüsusən də pambıq və tütün sahələrində. XIX əsrdə sənaye inqilabı ilə birlikdə, şimalda daha çox iş imkanları meydana gəldi və kölələr işçi qüvvəsi olaraq qəbul edilməyə başladılar.

1865-ci ildə köləliyin ləğvindən sonra, xüsusilə cənub dövlətlərində qara dərili insanlara qarşı ayrı seçkilik davam etdi. "Cim Krov" qanunları ilə müstəqillik əldə edən afroamerikalılar hələ də təhsil, iş və səsvermə hüquqlarında ciddi məhdudiyyətlərlə üzləşirdilər.

1950-ci illərdən 1960-cı illərin əvvəllərinə qədər, afroamerikalıların vətəndaş hüquqlarını

bərpa etmələri və irqi bərabərliyi təmin etmələri məqsədilə böyük bir hərəkət başlandı. Bu dövrün ən tanınmış ictimai xadimləri arasında Martin Luther Roza Parks, Malkolm və digər bir çox şəxsiyyətlər afroamerikalı vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını dəstəkləyirdilər. Hərəkətin nəticəsində 1964-cü il Vətəndaş Hüquqları Qanunu və 1965-ci il Səsvermə Hüquqları Qanunu kimi mühüm qanunlar qəbul edildi. Artıq afroamerikalı vətəndaşlar öz hüquq və azadlıqlarını tanıyıb müstəqil vətəndaş olaraq sosial və siyasi həyatda öz yerlərini tutdular. [3]

Afroamerikalıların tarixi mübarizə, əzm və mədəniyyətin bir təzahürüdür. Onlar öz hüquqlarını qorumaq və cəmiyyətə töhfə vermək məqsədilə həmişə əhəmiyyətli rol oynamışlar.

Afroamerikalılar tarixdə bir çox mühüm uğurlar qazanmışlar, həm sosial və siyasi sahələrdə, həm də mədəniyyət, idman və elm sahələrində. Onlar həmçinin cəmiyyətə böyük töhfələr verib və uzun müddət davam edən ədalətsizliklərə qarşı mübarizə apararaq müxtəlif sahələrdə uğurlar əldə ediblər. [4, s 110]

Afroamerikalılar həmçinin siyasətdə mühüm nailiyyətlər əldə ediblər: 2009-2017-ci illər arasında Barak Obama, ABŞ-ın ilk Afroamerikalı prezident oldu. Onun prezidentliyi, cəmiyyətin irqi və sosial bərabərliyinə dair böyük bir simbolik və real dəyişiklikləri təmsil etdi. Kamala Harris: 2020-ci ildə Kamala Harris, ABŞ-ın ilk Afroamerikalı və Asiya mənşəli vitse-prezidenti oldu. Bu, həm də bir çox insan üçün yeni bir ümidin və irqi bərabərliyin simvolu oldu.

Afroamerikalılar mədəniyyət sahəsində musiqi, ədəbiyyat, kino və digər mədəni sahələrdə dünya miqyasında böyük təsir göstərmişlər.

Afroamerikalılar caz, rok və rol, və hip-hop kimi musiqi janrlarının inkişafında həlledici rol oynamışdır. Luis Armstronq, Dyuk Ellinqton, Areta Franklin, Maykl Cekson və Biyons kimi müğənnilər dünya mədəniyyətinə öz töhfələrinə vermişlər. [5, s. 162-164]

Rəssamlıq və Ədəbiyyat sahəsində Lanqston Hagis və Zora Niel kimi yazıçılar, ədəbiyyat sahəsində böyük dəyişikliklər yaratmışlar. Həmçinin Toni Morrison kimi yazıçılar ədəbiyyatda afroamerikalıların təcrübələrini geniş şəkildə təqdim etmişdir.

Afroamerikalılar idman sahəsində də çox böyük uğurlar qazanmışlar. Onlar həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq aləmdə böyük tanınma əldə ediblər.

1947-ci ildə Cakie Robinson, Mekor Liqi Beizbol-da ilk afroamerikalı oyunçu oldu və irqçiliklə mübarizəyə yeni bir mərhələnin başlanğıcını qoydu.

Muhammad Ali, boks üzrə üçqat dünya çempionu oldu və yalnız idman dünyasında deyil, həm də irqçilik və sosial məsələlərdə öz mövqeyini qoruyaraq, dünyada böyük nüfuz qazandı.

Serena Villiyams və Venus Villyams tennisin ən böyük adlarından biri olaraq tanınır. Onlar həm idman, həm də mədəniyyət sahələrində afroamerikalı qadınların rolunu nümayiş etdiriblər.

Afroamerikalılar elm və texnologiya sahələrində də mühüm uğurlar əldə ediblər. Corc Vaşinqton Kaver kənd təsərrüfatında yeniliklər yaradaraq, müxtəlif bitkilərin istifadə olunmasını irəli sürdü. Onun araşdırmaları, xüsusilə fıstıq və digər məhsulların müxtəlif istifadə sahələrini göstərdi.

Meyi Cemison 1992-ci ildə NASA-nın ilk afroamerikalı qadın astronautı oldu. O, həmçinin astronaut kimi kosmosda uçan ilk afroamerikalıdır.

Afroamerikalılar təhsil və hüquq sahələrində də uğurları danılmazdır. Surqud Marşal, 1967-ci ildə ABŞ-ın Ali Məhkəməsinin ilk Afrika-Amerikalı hakimi oldu. Oprah Vinfrey kimi müvəffəqiyyətli iş qadınları, təhsil və media sahəsində böyük uğurlar əldə etmişlər. [6, s 340]

Afroamerikalıların uğurları, müxtəlif sahələrdəki mübarizələrindən və zəhmətlərindən

qaynaqlanır. Onlar hələ də cəmiyyətdə irqi və sosial bərabərlik uğrunda mübarizələrini davam etdirirlər.

Problemin aktuallığı. Məqalə üçün seçilmiş olan mövzunun aktuallığı ilk öncə ingilis dilinin afroamerikan variantının formalaşması və afroamerikalıların tarixi və hazırda bu mövzunun dilçilikdə mövcud tədqiqat vəziyyəti ilə bağlıdır. Azərbaycan dilində sözügedən mövzu bir o qədər geniş şəkildə tədqiq olunmamışdır. İngilis dilinin afroamerikan variantı standart ingilis dilinin bir sıra xüsusiyyətlərinin özündə əsas mənbə olaraq göstərsə də əslində özü dilin müxtəlif aspektlərini standart ingilis dilindən fərqli sürətdə istifadə edir.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalənin elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, bu mövzu Azərbaycan dilində elmi əsaslarla ilk dəfə olaraq araşdırılmışdır. Məqalənin elmi yeniliyi eyni zamanda ingilis dilinin afroamerikan variantında geniş şəkildə istifadəsi ilə bağlıdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədə ingilis dilinin afroamerikan variantının və eləcə də afroamerikalıların ondan necə istifadə etdikləri eyni zamanda afroamerikalıların mədəniyyətdə və eləcə də sosial həyatda tam şəkildə araşdırılması və daha dərinlən tədqiq olunması onun praktik əhəmiyyətini şərtləndirir.

Ədəbiyyat

1. Baugh, John (1999). *Out of the Mouths of Slaves: African American Language and Educational Malpractice*. University of Texas Press. p. 86. ISBN 978-0-292-70873-0.
2. Schuessler, Jennifer (April 20, 2015). "Use of 'African-American' Dates to Nation's Early Days". *The New York Times*. ISSN 0362-4331. Retrieved February 12, 2024.
3. McCarthy, Justin and Whitney Dupree (August 4, 2021). "No Preferred Racial Term Among Most Black, Hispanic Adults". Gallup.com. Retrieved March 31, 2024.
4. Brennan, Timothy. 2008. *Secular Devotion: Afro-Latin Music and Imperial Jazz*, p. 249.
5. "The Souls of Black Folk" – W.E.B. Du Bois August 11, 2021 p 133.
6. "The Autobiography of Malcolm X" – Malcolm X, Alex Haley Mass Market Paperback – January 1, 1900 p. 466.

П.М. Исмаилова

Современная афроамериканская идентичность и цивилизация

Резюме

Афроамериканцы являются представителями черной расы в Соединенных Штатах, и история этой группы восходит к рабству. Большинство из них — люди, привезенные из Африки и вынужденные работать в качестве рабов, и их потомки. Исторический процесс афроамериканцев был сформирован отменой рабства, движением за гражданские права и последующей социальной борьбой. Хотя культурное наследие и исторический опыт, представленный афроамериканцами в мире, особенно очевидны в Америке, это наследие имеет широкое влияние во всем мире. Афроамериканцы внесли большой вклад во многие области, такие как искусство, музыка, литература и спорт. Например, развитие

таких музыкальных жанров, как джаз, блюз, хип-хоп и госпел, можно проследить до афроамериканцев.

Влияние афроамериканцев на мир не ограничивается культурной сферой; Они также имели социальное и политическое влияние. Афроамериканцы сыграли важную роль в борьбе с расизмом в Соединенных Штатах и в защите прав чернокожих во всем мире. Глобальные движения сопротивления и правозащитные движения, такие как Black Lives Matter, являются важными примерами этой борьбы.

Эти исторические и культурные процессы способствовали борьбе за социальную справедливость и равенство не только в Америке, но и во всем мире.

P.M. İsmaylova

Contemporary afroamerican identity and civilization Summary

Afroamericans are members of the black race in the United States, and this group has a history dating back to slavery. Most of them are from people brought from Africa and forced to work as slaves and their descendants. The historical process of afroamericans was shaped by the abolition of slavery, the civil rights movement, and subsequent social struggles. Although the cultural heritage and historical experiences represented by afroamericans in the world are particularly evident in America, this heritage has a wide influence around the world. Afroamericans have made great contributions in many fields such as art, music, literature, and sports. For example, the development of musical genres such as jazz, blues, hip-hop and gospel can be traced back to afroamericans.

The impact of afroamericans on the world is not limited to the cultural sphere; They were also socially and politically influential. Afroamericans have played an important role in the fight against racism in the United States and in the defense of black rights globally. Global resistance and advocacy movements such as Black Lives Matter are important examples of this struggle.

These historical and cultural processes have contributed to the struggle for social justice and equality not only in America, but throughout the world.

Redaksiyaya daxil olub: 21.02.2025